

Yleiskatsaus uralilaiseen kieliperheeseen

VALEV UIBOPUU *Meie ja meie hõimud: peatükke soomeugrilaste minevikust ja olevikust*. Eesti Kirjanike Kooperatiiv, Lund 1984. 302 s.

Ruotsissa on ilmestynyt havainnollinen katsaus suomalais-ugrilaisiin kieliin ja niiden puhujiin, tekijänä Lundin yliopiston suomalais-ugrialaisten kielten oppituolin emeritusjohtaja dosentti Valev Uibopuu. Teos jakautuu selkeästi kolmeen osaan: kielten ja erityisesti suomalais-ugrialaisten kielten yleisesittelyyn, kantakielten historiaan ja eri uralilaisten kielten tarkasteluun. Jo ensimmäisessä luvussa kiintyy lukijan huomio yhteen kirjan ilmeisistä ansioista, nimittäin valaiseviin karttoihin ja piirroksiin, joita on peräti 81; valokuviaakin on joukossa. Niiden lähde on tarkoin mainittu. Nykyisin jo pahoin horjuvaa uralilaisten kielten sukupuuta kuvaamassa on kolme piirrosta. Kaisa Häkkisen väitöskirjassaan ja myöhemmin perustellamat uudet käsitykset eivät ole ehtineet mukaan, mutta sekä Hajdún uralilaisten kielten keskinäisiä suhteita kuvaavat ympyrät että Mikko Korhosen tuore sukupuumalli vuodelta 1981 tulevat esitellyiksi.

Niin ikään jo ensimmäisessä luvussa ilmenee toinenkin teoksen ansio: tiivis luettelo kuhunkin kohtaan liittyvästä keskeisestä kirjallisuudesta ja niin selvät viitteet, että niidenkin perusteella lukija voi halutessaan löytää alkuperäiset lähteet. Lisäksi

kirjan lopussa on yhtenäinen kirjallisuusluettelo, johon sisältyy n. 470 nimikettä. Luettelo on varsin hyödyllinen kenelle fennougristille hyvänsä. Se osoittaa vakuuttavasti, miten aiheellista on pyrkiä laatimaan katsauksia suomensukuisten kielten ja niiden puhujien vaiheista.

Uibopuu on laatinut teoksensa varsin yleistajuiseksi. Sen omaksuminen ei vaadi minkään tieteen ennakkotuntemusta. Se on kuitenkin lukemisen arvoinen fennougristiikan yliopisto-opintoja aloittelevalekin. On tietysti tekijän subjektiivisen ratkaisun varassa, miten paljon hän painottaa mitään asiakokonaisuutta. Asiantuntijaa saattaa harmittaa esimerkiksi se, että myöhäiskantasuomea on kuvattu vain runsaan sivun verran, mutta tällöinkin on viitattu sellaisiin lähteisiin, joista voi saada asiasta enemmän tietoja. Aiheellisesti on selvitelty itämerensuomen kantakielten jakautumista ja balttilaisten lainojen merkitystä varhaiskantasuomen kronologisessa määrittämisessä. Germaanisten lainojen ja varsinkin Jorma Koivulehdon tutkimusten mainitsematta jättäminen tässä yhteydessä jää kyllä ihmetyttämään.

Eri kieliä on käsitelty seuraavista näkökulmista: kielten ja niiden puhujien määrät, väestön ja alueen historia, kieli, kansanrunous ja kirjallisuus. Kielten nimitysten esittelyssä tulevat hyvin ilmi sekä vanhastaan useissa eri kielissä käytetyt että omakieliset nimitykset ja niiden etymologiat. Puhujien määrissä aikojen kuluessa tapahtuneita muutoksia on tarkasteltu

varsin yksityiskohtaisesti, ja niistähän on ollut saatavissa paljon tietoja varsinkin Seppo Lallukan laatimasta erinomaisesta selvityksestä »Suomalais-ugrilaiset kansat Neuvostoliiton uusimpien väestönlaskentojen valossa» (1982). Kirjan erityisansio on siinä, että kunkin kielen puhujien ja heidän alueensa historiaa on valaistu suhteellisen laajasti. Tämä puolihan jää helposti kovin vähiin kieliä esittelevissä käsikirjoissa. Varsinaisten kielenpiirteiden tarkastelu onkin niukkaa, vain muutama keskeisiin seikkoihin keskittyvää. Kansanrunouden osalta on todettu kunkin kielen puhujilla esiintyvät folkloristiset valtateemat. Kunkin kielialueen merkittävimmät kirjailijat on mainittu, mihin on saatu runsaasti aineistoa Péter Domokosin töistä. Myöskään kirjakieliä ja niiden historiaa ei ole unohdettu. Eri kieliä on tarkasteltu maantieteellisessä järjestyksessä lännestä itään, saamesta samojedikieliin. On ymmärrettävää, että tekijän äidinkieli viro on saanut laajimman osuuden, 32 sivua. Teoksen julkaiseminen viroksi osoittaa, että erityisesti on pidetty silmällä ulkoviroilaista lukijakuntaa.

Valev Uibopuun kirja muistuttaa enemmän Péter Hajdún teosta »Finnugor népek és nyelvek», jota ei ole kylläkään missään yhteydessä mainittu, kuin Arvo Laanestin käsikirjaa »Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse» tai sen saksankielistä versiota. Uibopuun teos on yleistajuisena omiaan tekemään tunnetuksi koko fennougristista tutkimusta. Oikeastaan vasta lopputiivistelmästä selviävät muutamia kirjan keskeiset periaatteet, joista monet tuntuvat hyvin perustelluilta. Tekijä tähdentää aiheellisesti sitä, että kielitieteen, arkeologian ja antropologian yhteisin ponnistuksin on viime vuosikymmeninä saavutettu niin paljon painavaa tietoa uralilaisten kansojen ja kielten vaiheista, että on aika lopettaa romanttiset kuvitelut näistä asioista. Ei ole myöskään aihetta yhtenäisen muistuttaa siitä, miten pieniä monet suomalais-ugrilaisista kielistä ovat. Unkari, suomi ja mordva ovat puhujamäärältään alkupäässä Euroopassa pu-

huttavien 62 kielen joukossa, ja viron, udmurtin, marin ja komin sijaluvut ovat 36, 39, 42 ja 43. Kaikki tunnetut maailman kielet huomioon ottaen unkari kuuluu niiden varsin suurten kielten joukkoon, joiden puhujia on yli 10 miljoonaa, ja se on tällöin kooltaan 29. kieli. Suomalais-ugrilaisten kielten tulevaisuutta Uibopuu pitää kuitenkin melko synkkänä, koska assimilointivaara uhkaa. Tässä yhteydessä kirjantekijä ei kaihda poliittisia kannanottoja, joiden sopivuudesta tällaiseen käsikirjaan voidaan tietysti esittää erilaisia käsityksiä. Valoisimpana hän näkee suomalaisten tulevaisuuden, joiden osalta hän ei kiinnitä huomiota tilastotieteilijöiden huoleen väestön vähäisestä kasvusta.

Kirjailija ja tiedemies Valev Uibopuun esiteltävä teos on runsaaseen lähdeaineistoon ja osittain toisiin käsikirjoihin perustuva käsikirja, jolla on monia ansioita. Laajahkosta lähdeluettelosta näyttää valittavasti puuttuvan tuiki tärkeä unkarinkielinen fennougristinen kirjallisuus, ja venäjänkielisestäkin on mainittu vain joitakin lähteitä. Muutamat fennougristiikan suuret teoriat eivät tule kylliksi ilmi, mutta tämä johtuu varmaankin tekijän itselleen asettamista tavoitteista. Melko populaarissa esityksessä ei olekaan tarpeen selvittää esimerkiksi suomalais-ugrilaisen kantakielen vokaalistosta esitettyjä käsityksiä. Uibopuun uralilaista kieliperhettämme esittelevä mainio teos on samalla sopivasti tekijänsä 60-vuotispäiväksi ilmestynyt juhla-kirja, johon sisältyy tuhatkunta nimeä käsittävä tabula gratulatoriakin.

SEPPO SUHONEN